

รางวัลพระราชทาน
เสาศีลาธรรมจักร

๒๕๕๒

เสวเสมาธรรมจักรสมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า

พลเรือนกรมช่างสิบหมู่ สร้างในมหามงคล

๖ รอบพระชนมพรรษา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช

๕ ธันวาคม พระพุทธศักราช ๒๕๔๒

ในปีมหามงคลพุทธศักราช ๒๕๔๒ เป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๒ พุทธบริษัททั้งมวลได้มีความเห็นพ้องกันว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภกและทรงเป็นพุทธมามกะ พระองค์ทรงทำนุบำรุง พระพุทธศาสนาเป็นอย่างดียิ่งตลอดมา ยิ่งความปลื้มปีติยินดีแก่เหล่าพสกนิกรชาวพุทธ อย่างหาที่สุดมิได้ พุทธบริษัททั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ มีสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงเป็นองค์ประธาน จึงได้ร่วมแรงร่วมใจกันจัดสร้างพระธรรมจักรทองคำ อันเป็นสัญลักษณ์แห่งพระพุทธ ศาสนา เพื่อทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ในฐานะที่พระองค์ทรงเป็น พระมหาธรรมิกราชาธิราชเจ้า

พระธรรมจักรทองคำออกแบบโดยกรมศิลปากร มีความสูง ๗๒ กระเบียด ใช้ทองคำหนัก ๔,๐๔๘.๖ กรัม ประดับพลอยสีแดง ๒๐๘ เม็ด รอบพระธรรมจักร และพลอยบุษราคัม สีเหลือง ๑๐ เม็ด ประดับเลข ๙ ที่เสาศระธรรมจักร ซึ่งหมายถึงรัชกาลที่ ๙ ทรงทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ รวมใช้พลอย ๒๑๘ เม็ด เป็นสัญลักษณ์ ๒๑๘ ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงประทานชื่อพระธรรมจักรทองคำว่า **“เสาศาสนาธรรมจักร สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า”** และประทานข้อความจารึกที่ฐานพระธรรมจักรทองคำว่า **“พสกนิกรแห่งสยาม สร้างในมหามงคล ๖ รอบ พระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มหาราช ๕ ธันวาคม พระพุทธศักราช ๒๕๔๒”**

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระองค์ ทรงรับพระธรรมจักรทองคำ ณ พระที่นั่งบรมพิมาน ในพระบรมมหาราชวัง เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๒ เวลา ๑๗.๓๐ น. ทั้งนี้ โดยมีสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เป็นองค์ประธาน ฯพณฯ นายชวน หลีกภัย นายก

รัฐมนตรี เป็นผู้กราบบังคมทูล และมีคณะกรรมการอำนวยการจัดสร้างพระธรรมจักรทองคำเข้าเฝ้าฯ รวมจำนวน ๔๕ ราย ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์

รางวัลเสมาธรรมจักรนี้ แรกเริ่มเดิมทีศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทยโดยความร่วมมือของกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงศึกษาธิการ ได้ร่วมกันจัดงานสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาเนื่องในเทศกาลวิสาขบูชา เริ่มมาแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๗ (ความจริงได้ริเริ่มมาอย่างไม่เป็นทางการมาแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ แล้ว) และในการนี้ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการคัดเลือกผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาในประเภทและสาขาต่าง ๆ เพื่อเข้ารับพระราชทานเสมาธรรมจักร ณ มณฑลพิธีท้องสนามหลวง กรุงเทพมหานคร (มีบางปีจัดที่พุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม) ทั้งนี้ โดยมีแนวคิดที่ว่าพระธรรมจักรเป็นเครื่องหมายแห่งการประกาศพระพุทธศาสนา และผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา ก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการช่วยจรรโลงพระพุทธศาสนาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ไพศาลยิ่ง ๆ ขึ้นไปด้วย รางวัลสำหรับผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาที่ได้รับการคัดเลือกในแต่ละปีประกอบด้วยเสมาธรรมจักร ที่สร้างขึ้นจากวัสดุธรรมดาทั่วไป เช่นที่หล่อด้วยโลหะแล้วปิดทอง เป็นต้น พร้อมด้วยใบประกาศเกียรติคุณ ผู้เข้ารับพระราชทานมีทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ทั้งที่มีถิ่นพำนักอยู่ในประเทศไทยและต่างประเทศ และพิธีพระราชทานรางวัลเสมาธรรมจักรจะจัดขึ้น ณ มณฑลพิธีท้องสนามหลวง ในงานสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนา เนื่องในเทศกาลวิสาขบูชา ระหว่างวันขึ้น ๘ ค่ำ-วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ของทุก ๆ ปี จำนวนผู้เข้ารับพระราชทานรางวัลแต่ปีแรก ถึงปี ๒๕๔๒ ประมาณ ๒,๔๘๔ ราย

คณะกรรมการอำนวยการคัดเลือกผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา มีดำริที่จะจัดสร้างเสมาธรรมจักรขึ้นทุกเกล้าฯ ถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๘ โดยถือกำหนดปีมหามงคลกาญจนาภิเษก พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นที่ตั้ง ทั้งนี้ โดยพิจารณาว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นองค์อัครพุทธศาสนูปถัมภก ดำรงพระองค์เป็นสมเด็จพระมหารัชมหาราชมุนีราชเจ้า ผู้ทรงพระคุณธรรมอันประเสริฐ อย่างไรก็ดี การจัดสร้างต้องพิจารณาความเหมาะสมหลายด้าน จึงได้ยั้งยั้งเรื่อยมา โดยกำหนดเอาปีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๗๒ พรรษา วันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นที่ตั้ง โดยมีหลักการว่าการจัดสร้างนั้นเนื่องในมหามงคลสมัย ควรคู่แก่พระเกียรติยศ และเป็นเครื่องหมายแห่งความเทิดทูนและจงรักภักดีในเบื้องพระยุคลบาทของพสกนิกรชาวพุทธทุกหมู่เหล่า

ในการจัดสร้างนั้น ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการทูลเกล้าฯ ถวายเสมาธรรมจักรทองคำขึ้นคณะหนึ่ง มีปลัดกระทรวงศึกษาธิการเป็นประธาน เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๑ ทั้งนี้ คณะกรรมการชุดนี้ได้มอบหมายให้กรมศิลปากรเป็นผู้ดำเนินการออกแบบและจัดสร้าง นายพนวัฒน์ สมพันธ์ นายช่างศิลปกรรม ๑๐ กรมศิลปากร เป็นผู้ออกแบบ ส่วนการจัดสร้างมอบหมายให้ส่วนช่างสิบหมู่ สถาบันศิลปกรรม กรมศิลปากร ดำเนินการ ทั้งนี้ อยู่ในความกำกับดูแลเป็นพิเศษของอธิบดีกรมศิลปากร (นายนิคม มุสิกคามะ) และรองอธิบดีกรมศิลปากร (นายอารักษ์ สังหิตกุล)

วัสดุที่ใช้สร้างเสมาธรรมจักรทองคำ ใช้ทองคำ ๔,๖๐๒ กรัม ซึ่งสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ วัดปากน้ำภาษีเจริญ บริจาค ๓,๐๐๐ กรัม พระธรรมราชานุวัตร วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม บริจาค ๑,๖๐๒ กรัม พระเทพประสิทธิ์มุนี วัดจักรวรรดิราชาวาส บริจาคพลอยธรรมชาติ ๒๑๘ เม็ด เป็นพลอยสีแดง ๒๐๘ เม็ด พลอยสีเหลืองบุษราคัม ๑๐ เม็ด พร้อมค่าใช้จ่ายในการประดับพลอยด้วย และมูลนิธิศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทยรับผิดชอบเรื่องค่าดำเนินการจัดสร้าง รวมค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นประมาณ ๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท

เสาเสมาธรรมจักรทองคำนี้ เดิมคณะกรรมการดำเนินการฯ กำหนดชื่อว่า “เสาเสมาธรรมจักร สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชเจ้า” และกรมการศาสนา ขอประทานพระมติจากองค์สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงประทานชื่อมาใหม่ว่า “เสาเสมาธรรมจักรสมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัม พุทธเจ้า” โดยให้มีข้อความจารึกที่ฐานเสาว่า “พสกนิกรแห่งสยามสร้างในมหามงคล ๖ รอบ พระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ๕ ธันวาคม พระพุทธศักราช ๒๕๔๒” เมื่อการจัดสร้างทั้งปวงเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงได้ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสนำขึ้น ทูลเกล้าฯ ถวาย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เป็นผู้แทนพระองค์ทรงรับ ณ พระที่นั่งบรมพิมาน ในพระบรมมหาราชวัง เมื่อวันที่จันทร์ที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๒ ดังกล่าวแล้วข้างต้น

ขอสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชเจ้าแห่งกรุงสยามพระองค์นี้ ทรงพระเจริญยั่งยืนนานเป็น มิ่งขวัญแห่งพสกนิกรไทยทุกหมู่เหล่าชั่ววันจิณรินทร์

นายทรงวิทย์ แก้วศรี

เรียบเรียง

เสาเสมาธรรมจักร

สัญลักษณ์และความหมาย

สัญลักษณ์ คือเครื่องหมายเป็นที่กำหนดรู้กันว่า หมายถึงเรื่องราวประวัติความเป็นมาอย่างไร มีความสำคัญอย่างไร และใช้หมายถึงสิ่งใด เช่น สัญลักษณ์สถาบันของชาติไทยเรา คือธงไตรรงค์ หรือธงชาติไทยที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน มีความหมาย ตามพระราชนิพนธ์บรรยายของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ว่า

ขอรำรำพันบรรยาย
ความคิดเครื่องหมาย แห่งสิ่งทั้งสามงามถนัด
ชาวคือบริสุทธิ์ศรีสวัสดิ์
หมายพระไตรรัตน์ และธรรมะคัมภีร์ไทย
แดงคือโลหิตเราไซรั
ซึ่งยอมสละได้ เพื่อรักษาชาติศาสนา
น้ำเงินคือสีโสภณ
อันจอมประชา ธ โปรตเป็นของส่วนองค์
จักรีวเป็นทิวไตรรงค์
จึงเป็นสีธง ที่รักแห่งเราชาวไทยฯ

นอกจากนี้แล้ว ในประเทศถิ่นฐานหรือสถาบันที่มีความเจริญรุ่งเรืองต่าง ๆ มักจะมีตราสัญลักษณ์ปรากฏให้เห็นกันอยู่ทั่วไป ยิ่งพระพุทธศาสนาของเราซึ่งมีความเจริญรุ่งเรืองผ่านมาแล้วนับด้วยพันปี จนสืบเนื่องมาถึงประเทศไทย ของเรา และเป็นที่ยอมรับนับถือว่าเป็นศาสนาประจำชาติแล้ว นักปราชญ์ราชบัณฑิตได้บัญญัติตราสัญลักษณ์ขึ้นมากมาย สัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่ชาวไทยเราเห็นอยู่เสมอ ๆ และทั่ว ๆ ไปก็คือ **“ธงเสมาธรรมจักร”** ซึ่งจัดทำขึ้นในคราวงานสมโภช ๒๕ พุทธศตวรรษ ในสมัยรัฐบาลฯ พณฯ จอมพล ป.พิบูลสงคราม พ.ศ. ๒๕๐๐ ที่จังหวัดพระนคร (กรุงเทพมหานครในปัจจุบัน)

ย้อนหลังไปดูถิ่นกำเนิดของธรรมจักรในสมัยอดีต เราจะพบวงล้อธรรมจักรใหญ่กับกวางหมอบคู่กันอีกสัญลักษณ์หนึ่ง ก็เป็นสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเป็นสัญลักษณ์ที่ขุดได้จากอาณาจักรทวารวดี จังหวัดนครปฐม โดยกรมศิลปากร และตั้งแสดงให้ประชาชนได้เข้าชมและศึกษาอยู่ ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากร

สัญลักษณ์นี้เป็นสัญลักษณ์อันประเดิมเริ่มแรกประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาทีเดียว คือเป็นสัญลักษณ์การประกาศพระพุทธศาสนาครั้งแรกของพระพุทธเจ้า โดยทรงเทศนาโปรดพระปัญจวัคคีย์ ๕ ท่าน คือ พระโกณฑัญญะ พระวัปปะ พระภัททิยะ พระมหานามะ และพระอัสสชิ

ด้วยพระธรรมเทศนา ชื่อว่า **“ธัมมจักกัปปวัตตนะ”** ซึ่งเป็นกำเนิดของวงล้อธรรมะอันจะหมุนเคลื่อนตัวไปรอบแล้วรอบเล่า เพื่อให้เข้าถึงประชาหมู่สัตว์ทั่ว ๆ ไป ดูจวงล้อของราชารถ ที่พระราชา

ประทับประทับเคลื่อนไป ฉะนั้น ส่วนกว้างหมอบเป็นสัญลักษณ์ของสถานที่ เป็นที่แสดงธรรมของพระสัมมาสัมพุทธะ นั่นคือราวป่าเป็นที่อยู่อาศัยของบรรดาสรรพสัตว์เขตปลอดปล่อยโดยสวัสดิภาพ มีชื่อเรียกว่า “ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน”

นักปราชญ์ทางศาสนาจึงกำหนดเอาวงล้อเป็นดุจธรรมคลาเคลื่อน และรูปสัตว์กว้างเป็นสถานที่ประกาศธรรมมารวมกันหมายถึงเป็นสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาประการหนึ่ง เรียกว่า “ธรรมจักร” เป็นสัญลักษณ์อันประเดิมเริ่มแรกของพระพุทธศาสนา

หลังจากนั้น ถัดมาอีกประมาณ ๒๓๐ กว่าปี ในรัชสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช ผู้ยิ่งใหญ่ของชมพูทวีปในประเทศอินเดีย ทรงนับถือและเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่งจนถึงกับทรงยอมรับเป็นศาสนูปถัมภกในคราวที่พระองค์ทรงโปรดให้พระภิกษุสงฆ์ชำระและทำสังคายนา พระพุทธศาสนานับเป็นการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ภายหลังจากเสร็จสิ้นการสังคายนาแล้ว พระองค์ทรงโปรดให้พระสงฆ์หัวหน้าทำสังคายนาคัดเลือกส่งพระสงฆ์ที่มีความสามารถไปประกาศพระพุทธศาสนาไปยังประเทศต่าง ๆ หลายสาย ประเทศไทยของเราก็มีส่วนได้รับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งนี้ด้วย โดยพระโสณะเถระและพระอุตตเถระได้มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สุวรรณภูมิประเทศ (อาณาจักรทวารวดี) และพระเจ้าอโศกมหาราช ได้ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นการใหญ่ โดยเฉพาะคือพระองค์ได้สร้างอนุสาวรีย์สถานที่ในสังเวชนียสถานทั้ง ๔ คือ สถานที่ประสูติ สถานที่ตรัสรู้ สถานที่แสดงปฐมเทศนา และสถานที่ปรินิพพานของพระพุทธเจ้า ณ สถานที่นั้น ๆ พระองค์ได้ทรงสร้างสถูปเจดีย์ไว้อย่างมั่นคงและแข็งแรง ยังมีปรากฏให้เห็นอยู่ในชมพูทวีป ประเทศอินเดียถึงทุกวันนี้ และที่สำคัญ คือสถานที่นั้น ๆ พระองค์ได้ทรงสร้างเสาหินใหญ่ไว้ทุกแห่ง บนยอดของเสาหินนั้น มีรูปสิงห์ยืนผงาดอยู่ทั้ง ๔ ทิศ ยืนหันหลังให้กันและกันที่หน้าอกของสิงห์แต่ละตัวสลักรูปเสมาธรรมจักรไว้ทุกตัว โดยมีกงล้อถึง ๒๔ กงด้วยกัน และเป็นสัญลักษณ์ให้รู้กันว่า ณ สถานที่นี้มีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนาเคยมีความมั่นคง ณ สถานที่นี้ ดังนั้น จึงทำให้เกิดสัญลักษณ์ที่เรียกว่า “เสมาธรรมจักร” ขึ้น ซึ่งมีความหมายทั้งเสมา เสาที่เป็นเขตแดนความมั่นคง และวงล้อธรรมจักรอันหมายถึงการประกาศเผยแผ่หลักธรรมในพระพุทธศาสนาให้เข้าถึงประชาชน รวมเป็น “เสมาธรรมจักร” โดยกรมการศาสนาได้จำลองรูปแบบส่วนหนึ่งมาเป็นสัญลักษณ์และมอบให้แก่ผู้บำเพ็ญคุณประโยชน์ ต่อพระพุทธศาสนาในงานสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาเนื่องในวันวิสาขบูชาทุกปี

สำหรับตราธรรมจักรนั้น บางท่านอาจจะทราบต่อไปอีกก็ได้ว่า บางตรามี ๔ มี ๘ มี ๑๖ มี ๓๗ หรืออาจมีมากกว่านี้ก็มีนั้น ขอเรียนว่านั่นเป็นเครื่องหมายที่นักปราชญ์ทางศาสนาท่านคิดค้นหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเข้ามาใส่ไว้เป็นกงหนึ่ง ๆ ในตราธรรมจักรนั้น เช่น ๔ กงอาจหมายถึงหลักของอริยสัจ ๔ ก็ได้ ๘ กงอาจหมายถึงมรรคมีองค์ประกอบ ๘ ประการก็ได้ อาจหมายถึงมรรค ๔ ผล ๔ ก็ได้ ๑๖ กงอาจหมายถึงญาณ ๑๖ ในวิปัสสนากัมมัฏฐานก็ได้ ๒๔ กงอาจหมายถึงปัจฉยาการ ๑๒ (อิทัปปัจจยตา) ทั้งฝ่ายอนุโลมและฝ่ายปฏิโลมรวมเป็น ๒๔ ก็ได้ ๓๗ กงอาจหมายถึง โทษปักษิยธรรม ๓๗ ประการก็ได้ หรืออาจหมายถึงอย่างอื่นอีกสุดแต่จะกำหนดความหมายเอาหลักธรรมที่ตนเองเลื่อมใสหรือปฏิบัติมาย่อเข้านั่นเอง

ธงชัย สุนนจักร
ผู้เรียบเรียง

เส้าเสมาธรรมจักร

“สิรินธรราชภัฏพัฒนศึกษาชุดมมงคล”

พุทธศาสนิกชนแห่งสยาม

สร้างในมหามงคล พระชนมพรรษา ๕๐

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

๒ เมษายน พระพุทธศักราช ๒๕๔๘

เสาสีธรรมจักร “สิรินธรวิวัฒน์วิทยุุดตมมงคล”

พุทธศาสนิกชนแห่งสยาม สร้างใหม่ทงมงคล พระชนมพรรษา ๕๐

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

๒ เมษายน พระพุทธศักราช ๒๕๕๘

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเป็นแบบอย่างของพสกนิกรในการอนุรักษ์ส่งเสริมมรดกวัฒนธรรมไทย ทรงมีพระวิริยะอุตสาหะบำเพ็ญพระราชกรณียกิจในการอนุรักษ์มรดกของชาติ โดยเฉพาะในด้านศิลปวัฒนธรรม ดนตรี ขนบธรรมเนียมประเพณี วรรณคดี ภาษา และพระพุทธศาสนา พระเกียรติคุณและพระราชกรณียกิจอันยิ่งใหญ่ ที่ได้ทรงบำเพ็ญแล้วจะจารึกอยู่ในประวัติศาสตร์ของชาติไทยตลอดไป สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เป็นแม่กองบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดารามและพระบรมมหาราชวัง ซึ่งเป็นอภิอนุชนสถาน มรดกสถาปัตยกรรมอันล้ำค่าของเมืองไทย ในโอกาสฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี เมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๕ ซึ่งขณะนั้นสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระชนมายุ ๒๗ พรรษาเท่านั้น พระราชกรณียกิจและพระเกียรติคุณดังกล่าวเป็นที่ชื่นชมโสมนัสแซ่ซ้องสดุดี และประทับใจในความทรงจำ ของชาวไทยและชาวโลกมิรู้ลืม

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงได้รับการยกย่องว่าเป็นองค์อุปถัมภ์มรดกวัฒนธรรมไทย เนื่องในวโรกาสวันคล้ายวันพระราชสมภพเวียนมาบรรจบครบ ๓๐ พรรษา ในวันที่ ๒ เมษายน ๒๕๒๘ คณะรัฐมนตรี ซึ่งมี ฯพณฯ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีมติในการประชุมเมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๘ ประกาศให้วันที่ ๒ เมษายน เป็นวันอนุรักษ์มรดกของชาติ ตามข้อเสนอของกรมศิลปากร ทั้งนี้ เพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เจ้าฟ้ามหากัศจีสิรินธร รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี

เฉพาะในด้านการส่งเสริมพระพุทธศาสนานั้น ทรงเป็นประธานในการบำเพ็ญพระราชกุศลเวียนเทียน เนื่องในวันมาฆบูชาและวันวิสาขบูชา ณ พุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ทรงเป็นประธานพระราชทานเสมาธรรมจักร แก่บุคคลผู้บำเพ็ญประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา ณ มณฑลพิธีท้องสนามหลวง มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๗ จนถึงปัจจุบัน

ในพระราชนิพนธ์เรื่อง “ในประสบการณ์, ๒๕๒๐” มีข้อความตอนหนึ่งว่า “หลักความคิดของคนไทยเราที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนานั้น นับว่าเหมาะสมกับสภาพบ้านเมืองของเราเป็นอย่างดี ถ้าเราสามารถนำเอาปรัชญาพุทธศาสนา (แม้เพียงข้อเล็ก ๆ) มาเป็นวัตรปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ก็น่าจะช่วยให้เกิดความสุขสวัสดิ์ในสังคมไทยได้มากที่สุดทีเดียว”

ขออัญเชิญพระราชนิพนธ์คำโคลงพุทธศาสนสุภาษิต ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มาลงไว้บางบท ดังนี้

อตตา หิ กิร ทุทโหม
ไต่ย่นว่าตนแลฝึกไต่ยาก

การฝึกอันยากนั้น
สอนพรา้แนะนำคน

พ.ศ. ๒๕/๓๖

ฝึกฝน ตนนา
อินได้

